

ZEHARKAKORIK NAHI EZ DUTEN TOKIA.—Elgetan bada *zehir* eta *zihar* ukatzen den toki bat. Gainera, gezurra badirudi ere, kasu hontan ez da H letraren kontua, bertako ahozkeraz *ziar* delakoa bera ere ukatzen denezkero.

Karabieta lepoa, Egotxaega baserriak eta Lapurdi auzoaren tardean bada Larrabil deritzaion muñoa eta izen bereko baserriak San Juan gainekaldetxoan. Pasealeku ederra benetan, eguzkibegian (=egutera), ikuspegi atseginez. Ezagutu nahi duenak San Roke aldetik Lapurdirantza doan bidea har beza eta ez da damutuko. Bide horri, bertakoek, Larrabil-ziarra deritzate. Duela zenbait urte, Gipuzkoako Diputazioak auzo eta baserrietara autobideak egiteko eman zituen dirulaguntzari esker, hor ere ideki zuten asfaltuzko bide zabala. Baina, laguntzok isilik uztekoak ez direnez, Diputaziokoek jarri zuten seinalea, era hontara iragarria: *Larrabil Sierra*.

Horregatik, euskararik ez zekiten mendizaleek hasi ziren inguru apal hari *Sierra de Larrabil* deitzen.

Baina denborak aldatu dira eta Euskal Herrian euskaraz behar denez, kendu dute seinale hura beste berri bat jartzeko. Ez dakit noren eraginez, elgetarrenez, bertako Udalarenaz edo Diputazioarenaz; dena dela, ez zen itxurazkoa gure geografian arrotz kutsudun izenik onartzea eta aldatu zuten. Baina, askoren ustez *ze* baino euskaldunagoa da *tze*, eta aburu horren arabera sortu da orain dagoen seinalea *Larrabil-tzearra*. Izan ere; zer arraio! Zuzen joateko zeharkakoa ez bait da beharrezkoa.

UNAMUNOREN DAMUA.—Euskalerrriaren etsai direnek, grinez daramate euskararena ere. Eta, euskarari buruzkoan beti azalduko digute 1901 eta 1902an Bilboko Lora Jokoetan Unamunok irakurri zituen hitzaldiak (bere *Obras completas*-en II. tomoko 551 orr. eta VI.aren 326. orrialdeetan agertzen dira), funtsean, agerrera nahi zuena ulertu gabe. Jaramon guti egin diote M. Ugaldere *Unamuno y el vascuence* (Buenos Aires, 1966) liburuari eta ez dut espero nik zenbait aldiz euskaraz idatzi ditudanak (horien artean *Egan*-en 1982an eman nuena) haintzat hartuko dituztenik. Unamunoren intentzioak, ber-berak aitortu zuenez, bestelakoak izan ziren: ez zijoazten Euskal Herriaren kontra.

Maizenik paradójikoa bazen ere, Unamunok inoiz bazekien bere esaneri eta idatzieri zuzenketak eta oharrak egiten eta Bilbon Lora Jokoetan esan zuenari Madrid-eko *Nuestro Tiempo* aldizkarian zenbait argitasun eman zituen 1905eko uztailaren 10eko alean (ikus *Obras completas*, III, 870 orr.). Hara hemen hitzez-hitz bertan ziona:

«... en los elogios que por aquel acto me han prodigado, hay un fondo repugnante, hediondamente repugnante. No me alaban lo que se llama patriotismo; no el decir serena y tranquilamente la verdad, no; les regocijó el ver que se sintió herido en vitales sentimientos un pueblo, mi pueblo vasco, al que aborrecen. Fui, sin quererlo, un instrumento de sus mezquinas pasiones».

Baina horrek bedorrek erakusten digu herri bati, edozein herriri, zein garrantzizkoa zaion bere hizkuntza jatorra. Hau ere, lan osoen tomo berean, aurreraxeagoko lan batean, agertzen digu: «La lengua es el receptáculo de la experiencia de un pueblo y el sedimento de su pensar; en los hondos repliegues de sus metáforas (y lo son la inmensa mayoría de los vocablos) ha ido dejando sus huellas el proceso de la fauna viva. De antiguo, los hombres rindieron adoración al verbo, viendo en el lenguaje la más divina maravilla».

HISTORIATZAT KONDAIRA.—Gutziz ez bada ere, zati handi batean behintzat, historiatzat kondaira eskaini zigun Sánchez Albornozek bere *España, un enigma histórico* deritzan lanean, bere ametsik aski zuenez. Bere saioak ez dira erraz neurtzekoak noiz eta noraino diren egiaren bilaketazkoak edo Américo Castroren aburuen aurkakoak. Honek arabe eta juduen eragina Espainiako kulturen baliatzen zituen heinean besteak gutiesten bai zituen. Zoritxarrez ez da izan Espainiako azken gurutzadaren lekukoa, zeren ezkertiar laikoek ere bide bera hartzen ari direlako, sozialistek atzoko etsai liberalena hartzen duten bezala. Azeri zaharrari ilea joan, baina antza ez. Horregatik, mila urte igaro eta ura bere bidetik.

Sánchez Albornozen ustez, euskaldunok salbaia batzuk izan eta gara, zibilizazioa latinertzetik zetorrenez. Hari onartzeaz edonork esan dezake eslaboek, txinoek, induek eta abar, ez dutela ukan eta ukanen inolako zibilizaziorik. Baina eritzi hori azken mugetaraino eroan behar bagenu, Sánchez Albornoz (behean behar duelarik goian bego), ez zen *Albornoz* izanen, *Túnica* baizik.

Baina, Sánchez Albornozek erakutsi nahi zuen Espainia, posible ote zen Nafarroako Santxo III.ak Cluny-ko monjeak ekarri ez balitu? Posible oten zen Gaztelako erregetza bere seme Fernando Iehenarekin sortu ez balu? Nor norengana bildu zen jakitea aski da. Eta, zein guti begiratu zituen alderdi horiek. Zein guti, bestalde, Karlos Handiak (Carlo-magno) ekarri zuen kurutzadarako mezua. Nahiago izan du fantasiatetan oinarrituriko Don Pelayoren espainoltasun (?) kondairarekin baliatu. Zelako artila, halako matasa; eta bertatik datorren hariak ez du bukaerarik.

Orain, hainbeste laudorioz Avilako katedralean ehortzen zuten garaian, Espainiako liburudendetan salgai jarria aurkitzen zen Pedro Voltes Bou-ren *Historia inaudita de España*, kondairak historiatik bereizten dituen liburua, Avilan laudoriozale zirenak ere irakurri beharrezkoa. Haintzat hartuko ote dute?

BERRIZ ERE GIPUTZEZ.—Aurreko zenbakian *Giputza* deituraz zenbait ohar eman genituen, XIV eta XV. mendeetan ezagutzen ziren deitura bezala. Baina ez genuen uste deitura hori oraindik bizirik zenik Ifar Euskal Herrian *Iphutcha* bazela jakinarte. Baionato Institut d'Etudes Basques, Bordeleko Unibertsitatearen babespean berriki sortua, euskal kultura eta hizkuntzari buruzko zertifikatuak banatzean hartzaileetako bat zen Marie-Pierre Iphutcha. Hala irakurtzen zen *Herria* asterekoaren 1758 zenbakiaren 7. orrialdean (1984ko ekainaren 21ekoa).

EZINA ESKAINTZEN.—Eguneroko lana utzi eta erabat literaturgintzara emana bizi ahal izateko tentaziorik ia izan duen, galde egiten zion *Habe*-ko ordezkariak Yon Etxaideri (ikus *Habe*, 40. zenb., 1984-IV-1). Gizon bati holako galdera bururatu behar zaionik pentsatzea bera ere itxura gabea da. Urkatuaren etxean soka aipatzea bezalakoa denez. Denboraz patxada lasaian bizi den arinen bati edo gogoratzen zaio holako galderarik, eta ez bere lanez ogia jan beharra duen bati, eta askoz gutiago familiko guraso den bati.

Harritzekoa da ez ohartzea ere lehen aberriaren idealez hainbeste lan egin duen idazlea oraindik etsipendurik ikusi beharra. Baina, *Habe*-ko galdegilea, dirudienez, inoiz ez da kezkatu euskal idazlea zertaz bizi den jakiteaz ere. Beste batzuk ohartu ez diren bezala. Eta, egoera honi soluzio biderik ematen ez bazaio, gure herri autonomiaren barruan behinik-pehin, euskal literaturak betiko porrot egindo du.

Gure kultura urriak hirugarren munduko erak erakusten dizkigu. Eta *Habe*-koa ez da jabetu, alfabetatze euskalduntze lanetan, irrati eta telebistakoetan, itzultzaileenetan (naiz eta paper-busti bihurtuko diren aktak euskaratzen) laguntzak daudela. Laguntzak dituen euskarazko liburuak argitaratu

tzen dituzten argitaletxeek, naiz eta egileen eskubideak lapurtu, zenbait tokitan kalegarbitzaile izateko ere euskara eskatzen denean. Baina, Euskal Herri guzian idazle bakar bat bera ere ez dago literaturgintzarako liberatua; eta, sorke-tazko literatura indartzen ez duen herriaren hizkuntza heriotzara bidean doa lasterka batean. Eta galdera ustelak egin nahi ez dituenak hobe du alde zurretik pentsatu. Munduan ez bai dago gauza txarragorik ez daukanaren borondatea baino.

Jokabide kaxkarren jarreraz, Etxaidek bizitzeko gogorik ez eta euskarak bizitzerik merezi ez.

HOBERENEN HAUTAKETAZ.—Aurtengo maiatzean publikoki eta hots handiz adierazi digute egunkari eta aldizkari ospetsuek nagusiki eratu zuten nazioarteko *erreferendum* batean, inglesak, espainolak, frantsesak, austro-hungariarrak (alemanak barne direla) eta italiarrak partaide, Europak inoiz eman dituen idazlerik onenak hautatu dituztela.

Jakina da holakoetan urak bakoitzak bere errotara eroaten dituela. Behar bada lehenengo hiru edo laurak izan daitezke inork zalantzarik ez jartzekoak: Shakespeare, Goethe, Cervantes, Dante, Molière... ez da gaizki. Hala ere, guk geure zalantzak. Grezia zaharrekoek gure egungo kulturatik urrutitxo nonbait. Baina kostako zaie kazeta eta aldizkariari Europari bere erroak moztea. Beste ehundaka urte batzu igaro ondorean zer ikuspegi izango ote da?

Baina, harrigarriena zera da, Unamuno 45. jartzea eta Dostoyewsky kale. Bilbotar filosofoa berekoa eta harroa bazen ere, ez dut uste bere maisuetarikotzat zuen errusoa bere atzetik jarriko zuenik eta gutiago baztertu.

Hautaketa horrek, zera gogoratzen dit, behin Inglaterran, Chaplin (Txarlot)-en sinadura nork hobeto egin lehiaketa

eratu, Chaplin berak ere, disfrasaturik, parte hartu, eta laugarren gelditu.

Erreferendun horretan Europaren Ifarraldekoak eta Ekialdekoak kanpoan uztea ezta kasualitatez gertatu, txaubinismoen eraginez baizik.

Gure artean ez da txaubinismorik (?); izatekotan ere «txumanismoa». Orain egina dugu mende hontako hogetamar hoberenen hautaketa. Dena dela, esaera zaharra lekuko, buru haina aburu. Bestela galde Ibon Sarasola eta Josu Landari, zeren hoiek ere hortaz ibiliak dira. Kontsultatuak ote ziren? Ez, noski.

Monzon Olasoneko, antzerkilari bezala hain ona ez bazen, poeta bezala txarra zela ez dago esan beharrik. Kantatzekoak doinuz kamuflaturik zerbait luzitzen dira, baina letra bere gorrian uzten bada, gorria ere ez zela nabarmen ageri da. Bitartean Gaztelu, Joxe Azurmendi, J. Zulaika, P. Urkizu, Mikel Arregui, X. Azurmendi, M. Iturbe, Mikel Zarate, Paulo Iztueta, P. Zabala,... horien mailakoek ez dute lekurik. Antzerkia, zalantzagatik baztertzen dugu, inor ez balego bezala. Baina, Monzon, inon sartzekotan, hor behar zuen. Bittor Garitaonandia, Abelino Barriola, Toribio Altzaga eta gainerakoak ez ote ziren zerrendan jartzen zituen askoren hainakoak? Ah!, Larzabal, Landart eta beste, gaxo zuek, zeren prosaz ez bai du tokirik izan Koldo Izagirrek gure egunotako hoberenatarik bat izanarren.

J. S. M.

USTEA, MAIZ USTEL.—Toribio Etxebarria zenari entzuna nion, kazetari kastak ezer jakin ez eta denetarik idatzi behar zuela. Nere buruari galdezka nago *Egin*-en idazten duen «Erlategia» ere gisa hortakoa ez ote den. Azaroaren 21eko *Egin*-en 27. orrialdean Barakaldoko kultur aste hartan eman nuen hitzaldiaz idatzi zuenak holako kezka sortu bai dit. Baina, bijoaz zuzenketazko oharrok.

Hitzaldiaren ildoak ondo jaso zuen. Hala behar ere, hizlariaren aurrekaldean magnetofona jarriaz gero. Behar bada, horri esker egun hartako kazetari soldata irabaziko zuen. Nork daki. Nik ordea, Barakaldoko euskaldun berriei euskaraz mintzatzea merezi zuela eta eskerrikaskoren ordainez bete nuen nire egitekoa. Baina, horregatik ere ez zait axolarik, zeren erraz konpreniaraztekoa bait da gure gizarteko kulturgintza ahuelezia. Baina, hori bai, eskatu zidaten gaia bete nuelarik «zenbait puntutan aspergarria gertatu» zela esatea ez dut ontzat hartzen. Hori, kazetariaren aburua baizik ezta. Niri, antolatzaileek euskal literaturaren historia adieraztea eskatu zidaten, hortaz ezer ez edo ezer guti zekien jendearentzat.

«Erlategia» delakoari, ikusten denez, erabilitako gaiak hango entzulegoak baino gehiago zekienez, ulertzekoa da bere abaraskak haina ezti nik ez ematea.

Baina (eta berriz ere bainaka ari natzaio), usteak uste, dirudienez euskal literaturaz ez du berak uste duen hainako jakituririk. Hara eroan nituen I. Sarasola eta E. Zabalaren liburuetan oinarritu nintzela pentsatzen badu, ezetz esango diot. Ez, ez dio igarri. Nire hitzaldi hura neronek idatzitako *Literaturaren inguruan* liburuaren ildotik joan zen gehienbat. Horregatik ez nuen ezer irakurri beharrik. Historia bera kronologikoki begiratzeko Zabalarenaren aurkibidea erabili nuen. Hau da, haria jarraitzeko gidatzaile, aparteko goi bat egin beharrean. Ez bai zitzaidan egokia iduritu nere liburua bera jendaurrera agertzea. Baina, hara apaltasunak batzutan zer dakarren. Hitzaldiaren gidoia egiteko premiarik gabe, era berean bi libururen berri agertzen nuen euskal

literaturaz, bata euskaraz eta bestea gazteleraz. Pundu hori izan zen, nere hitzaldiari buruz, magnetofonoak eman ez zion bakarria, nolabaiteko kritika egin nahi hori. Ustea, maiz ustel. Bere burua informatutzat duena konturatu behar zen literaturaren aldi eta mugimenduak adieraztean nere kabuz nembilela eta ez antzarraren ahotik.

Hargatik, eta erabiltzen duen izenagatik behinik-pehin, eztitsuagoa izan zitekean «Erlategia». Ala T. Etxebarriaren eritzizko «kazetari» zakuan sartzekoa ote?

J. San Martín